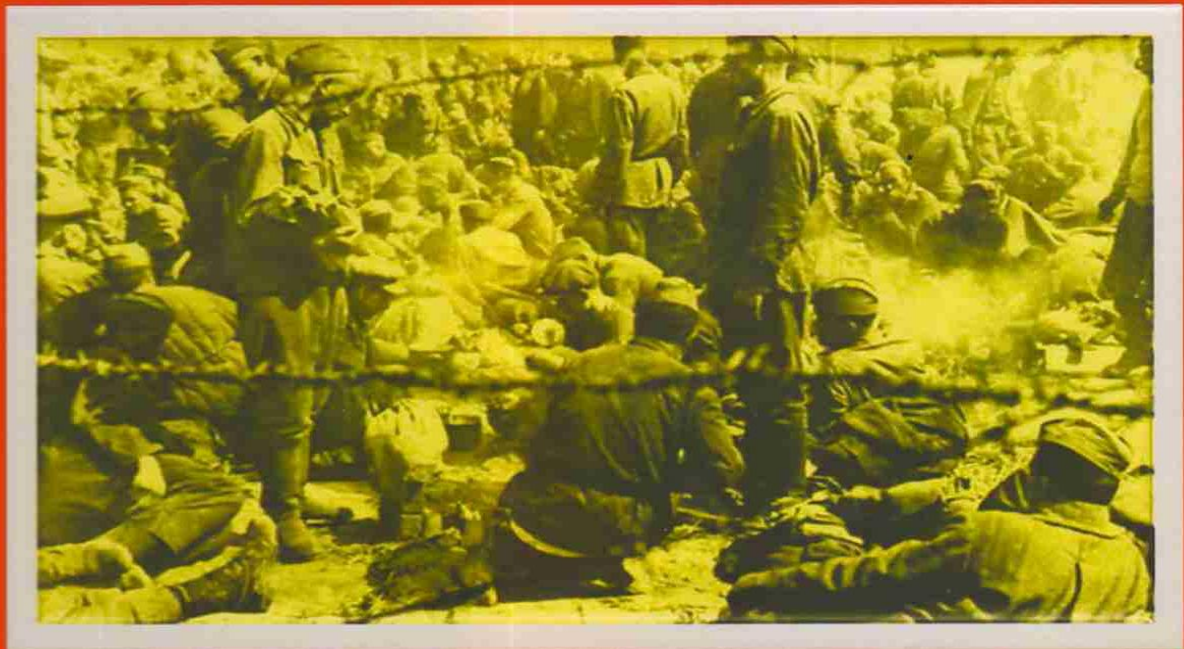

Ірина Мизак

**Доля радянських військовополонених:
Сирецький та Дарницький концтабори у Києві**

Національний історико-меморіальний заповідник «Бабин Яр»

Київ-2020

Доля радянських військовополонених: Сирецький та Дарницький концтабори у Києві

Особливість війни нацистської Німеччини та Радянського Союзу полягала в тому, що більшість її жертв загинуло не на полі бою і не зі зброєю в руках. Серед загиблих у збройному конфлікті переважали цивільні євреї та радянські військовополонені. За роки Другої світової війни, за різними обчисленнями, понад 5 млн.¹ радянських військовополонених потрапило в полон, з-поміж них 57% померло від голоду, хвороб та виснаження.² Червоноармійці в німецькому полоні становили не лише найчисельнішу групу, вони виявилися ще й першими жертвами нацистської політики «війни на знищення». Наприклад, убивства в Бабиному Яру почалися з розстрілів там полонених євреїв та комісарів Червоної армії³.

Історія радянських військовополонених у Києві складається, серед іншого, з питань про чисельність взятих у полон та вбитих червоноармійців, організації й функціонування призначених для них таборів, їхніх філій та робочих команд, використання праці в'язнів на різноманітних підприємствах міста.

Оборона Києва закінчилася оточенням чотирьох армій Південно-Західного фронту. Загалом, за даними радянської сторони, в оточення потрапило 452 720 осіб, з них 58 895 – командного складу. За німецькими підрахунками, під Києвом було взято в полон біля 665 тис. осіб. Із оточення вдалося вийти в розташування частин Червоної армії близько 21 тис. червоноармійців, у тому числі 10 генералам. Загальні втрати військ Південно-Західного фронту в Київській оборонній операції з 5 липня до 26 вересня оцінюються у понад 700 тис. осіб, у тому числі 616 тис. вбитими, зниклими без вісті та полоненими. 20 вересня в урочищі Шумейкове біля хутора Дрюківщина Пирятинського району Полтавської області загинули командувач ПЗФ генерал-полковник М. Кирпонос, начальник штабу В. Тупиков, секретар ЦК КП(б)У і член військової ради фронту М. Бурмистенко, начальник штабу 5-ї армії

¹ За даними російських істориків у полон потрапило 4,5 млн червоноармійців (Россия и СССР в войнах XX века. Потери вооруженных сил: Статистическое исследование / Под общей ред. канд. воен. наук, проф. А.В.Н. генерал-полковника Г. Ф. Кривошеева – М. 2001. – С. 239, 453–460.) За даними німецьких дослідників, за весь час бойових дій з СРСР у полоні Вермахту опинилося 5,7 млн радянських військовослужбовців (Streit C. Keine Kameraden. Die Wehrmacht und die sowjetischen Kriegsgefangenen 1941–1945/ Christian Streit. – Neuausg. – Bonn, 1991. – S. 136). Різницю у цифрах можна пояснити відсутністю єдиного підходу в методиці обчислення та використання архівних документів.

² Streit C. Keine Kameraden. Die Wehrmacht und die sowjetischen Kriegsgefangenen 1941-1945 / Christian Streit. – Neuausg. – Bonn, 1991. – S. 136.

³ В. Нахманович, аналізуючи початок масових розстрілів у Бабиному Яру, на основі свідчень киян, німецьких донесень за вересень 1941 р. встановив, що радянські військовополонені були першими жертвами (Нахманович В. Расстрелы и захоронения в районе Бабьего Яра во время немецкой оккупации г.Киева 1941-43. Проблемы хронологии и топографии // Бабий Яр: человек, власть, история. Кн.1. С. 94-96.).

генерал-майор Д. Писаревський. Потрапив у полон командувач 5-ї армії генерал-майор М. Потапов. Член військової ради ПЗФ Є. Риков був поранений, загинув під час виходу з оточення. Сотні тисяч бійців і командирів були «затиснуті» на лівобережних територіях сучасних Київської, Полтавської, Черкаської і Чернігівської областей. Щоб «очистити» від роз'єднаних радянських частин цей регіон, зібрати трофеї, а також вивести із зони бойових дій військовополонених, сюди спрямовувалися спеціальні підрозділи Вермахту.⁴

Колони виснажених, обдертих полонених червоноармійців із київського «котла» з перших днів окупації стали звичним явищем на вулицях Києва, а в топоніміці міста з'явилося багато місць, пов'язаних з їх примусовим утриманням та працею.

Сирецький концтабір призначався для ув'язнених за рішеннями гестапо, підпорядковувався він інспекції концтаборів Третього рейху.

Нацистські загарбники облаштували концтабір в історичній місцевості Сирець, приблизно у межах кварталів сучасних вулиць Т. Шамрила, Ризької, Академіка Грекова, Щусєва, на місці території, що використовувалася для літніх навчальних таборів Київського військового округу.

Територія табору була оточена трьома рядами колючого дроту приблизно за метр один від одного. До другого ряду було під'єднано електричний струм високої напруги. Крім цього, табір ретельно охоронявся вартовими. Чергова зміна охорони складалася з 120-150 поліцейських та кількох собак.

В таборі постійно утримувалося близько 2 тис. ув'язнених. Серед них було близько 600 жінок.

Табір складався з двох майже прямокутних у плані ділянок. На одній з них (у межах сучасних вулиць Ризької та Щусєва) стояли бараки, на другій (територія сучасного Сирецького парку) було 16 землянок, в яких утримували ув'язнених. Кожна з землянок мала свій номер і призначення: № 2 – для євреїв, № 4 – для осіб, арештованих німцями за кримінальні злочини, № 5 і 6 – для партизанів і комуністів, решта – для військовополонених, № 16 – так звана санчастина, до якої потрапляли хворі та в'язні після катувань.

В'язнів виводили на примусові роботи, розвантажування у Бабиному Яру вантажівок-душогубок з тілами задушених чадним газом людей, частина працювала у майстерні на території табору. Як правило, двічі на тиждень у таборі відбувалися масові страти. В'язнів катували за будь-яку провину, призначали від 25 до 200-300 паличних ударів, що відповідало смертному

⁴ Т. Пастушенко Табори для радянських військовополонених у Києві, 1941 – 1943 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: istorians.in.ua/index.php/en/zabuti-zertvy-viyny/1275-tetiana-pastushenko-tabory-dlia-radianskykh-viiskovopolonenykh-u-kyievi-1941-1943-rr (відвідано 18. 11. 2020).

вируку. Страчених складали по кілька трупів (іноді до десяти й більше) в ями, викопані в'язнями на території табору, а також у Бабиному Яру і протитанковому рові (сучасна вул. Дорогожицька). Періодично розстрілювали і в'язнів так званої землянки-санчастини. Це у нацистів називалося „лікуванням” хворих полонених.

На місце замордованих людей у табір постійно поставляли нових полонених.

Пауль Радомський

В'язнів вбивали за найменшу провину або просто заради розваги. Так, охоронці, проводячи перепланування Яру, викорчувували дерева та примушували в'язнів вилазити на верхівки дерев для закріплення троса. Потім дерево рубали, не дозволяючи нещасній жертві спуститися донизу. Приречена людина, падаючи з висоти розбивалася на смерть або калічилася. Після цього в'язня кидали до загальної ями та закопували.

3 липня 1943 року в таборі проводилося масове знищення в'язнів, частину з них було переміщено до концтаборів Гросс-Розен, Дахау, Берген-Бельзен у Німеччині.

Після визволення Києва Надзвичайною державною комісією визначено кількість загиблих у таборі – 25 тисяч осіб. В 1944 р. проведено виявлення, ексгумацію і перепоховання останків.

В результаті розслідування, Надзвичайна державна комісія визначила основних винуватців злочинів німецьких окупантів у Києві, в тому числі у Сирецькому концтаборі. Серед них – начальник гестапо Ерлінгер, його заступники Губерт і Евелінг, співробітники гестапо – начальник Сирецького табору Радомський (нім. *Paul Otto Radomski*) та його помічник Рідер, лікар Шумахер, начальник охоронної поліції й жандармерії Київської та Полтавської областей Шеєр та інші.

Начальник Сирецького табору Радомський (нім. *Paul Otto Radomski*), згідно показів в'язнів, вирізнявся особливою жорстокістю. Особисто катував та розстрілював жертви. 28 листопада 1943 року Радомський був призначений комендантом концтабору Гайдари поблизу Афін, Греція. Під керівництвом Радомського протягом одного року в таборі було страчено близько 1800 чоловік, а ще 300 загинуло в результаті тортур.⁵

Після війни сліди Радомського було втрачено. У 2005 році Прокурор Гамбурга оголосив, що українська влада, розслідуючи злочини нацистів у

⁵ (in Greek) Haidari Municipality: The first execution at Haidari Archived 2008-10-08 at the Wayback Machine.

Сирецькому концентраційному таборі, повідомила, що Пауль Радомський помер 14 березня 1945 року в околицях угорського міста Секешфехервара.⁶

Свідчення Н. Ткаченко на допиті в 1945 р.:

«В противотанковом рву, на территории концлагеря и в ямах около концлагеря, которые еще не раскапывались, немцами было расстреляно и замучено примерно 40-50 тысяч не в чем неповинных советских граждан.

Одно из таких захоронений было вскрыто во время строительных работ во дворе дома по ул. Грекова 22а. Сейчас на этом месте установлен памятник погибшим футболистам киевского «Динамо».

Впрочем, далеко не все заключенные Сырецкого лагеря расстреливались на его территории».⁷

І ось, що пише в своїй книзі спогадів врятований з Сирецького концтабору Захар Трубаков:

«... Персонал лагеря в спешке бежал в Германию. В их числе был и бандит фон Радомский. Кое-какие сведения о нем до меня дошли уже в 1992 году. Оказывается, в 1968 году в Дармштадте проходил, так называемый бабьейарский процесс, закончившийся 11-ю смертными приговорами. Через год в Штутгарте снова состоялся суд над нацистскими преступниками. Меня туда вызывали в качестве свидетеля, но это приглашение где-то затерялось из-за нашего переезда на новую квартиру. Так вот в ходе судебного процесса раскрылась палаческая роль эсэсовца Радомского. Об этом мне рассказал Яков Капер, который как свидетель ездил из Киева в Штутгарт и с нетерпением ждал встречи с бывшим начальником Сырецкого концлагеря. Но до суда он не дождался. Радомский где-то скрывался все эти годы и незадолго до начала судебного разбирательства скончался. Жаль! Я бы его, будь моя воля, положил прямо на асфальте возле дворца правосудия в Штутгарте лицом вниз, хоть ему было больше восьмидесяти, и продемонстрировал собравшимся нынешним мирным немцам, как этот палач хладнокровно расстреливал ни в чем не повинных людей из своего пистолета. Что же касается таких рьяных помощников Радомского, как Прокопупе, Топайдо, и других эсэсовских офицеров, то об их судьбе подробностей, к сожалению, не знаю...».⁸

Шеєр у травні 1945 року потрапив у полон і за вироком Київського військового трибуналу був повішений 29 січня 1946 року на тодішній площі Калініна.

З 1943 по 1949 рр. на території Сирецького концтабору утримували полонених німців.

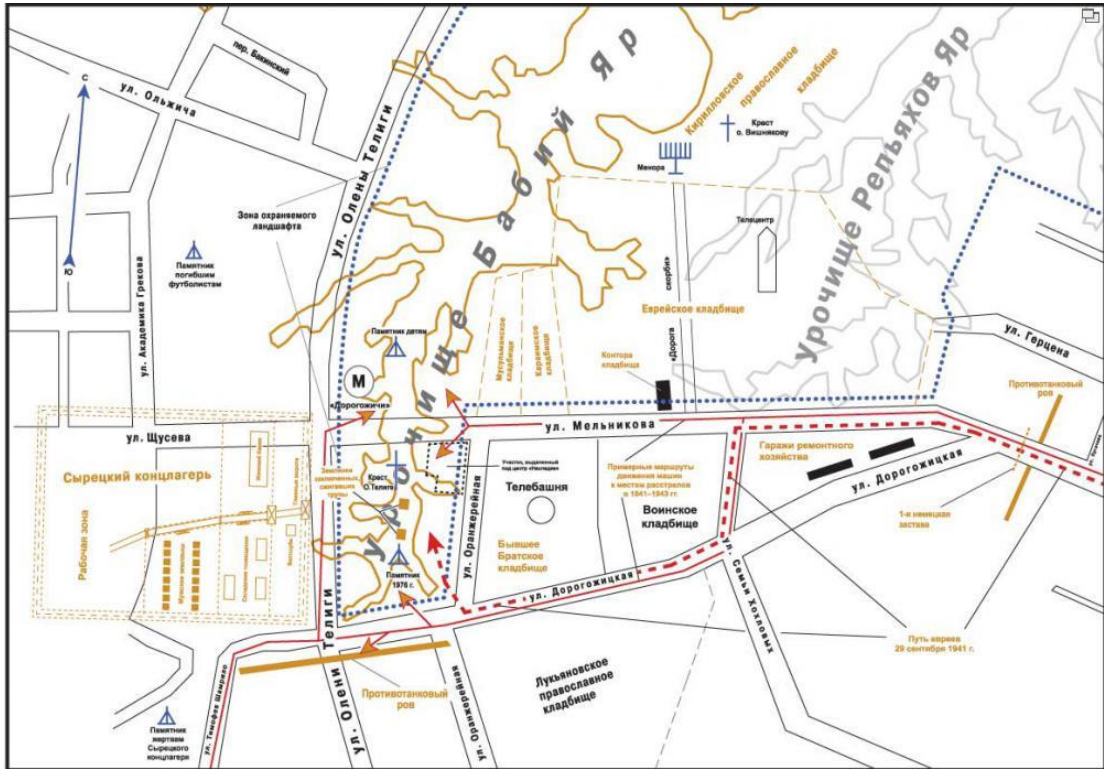
В 60-і рр. територія бувшого Сирецького концтабору була перепланована та забудована житловими та громадськими будівлями.

В 90-і рр. на розі вулиць Дорогожицької та Шамрило був встановлений пам'ятний знак в'язням Сирецького концтабору.

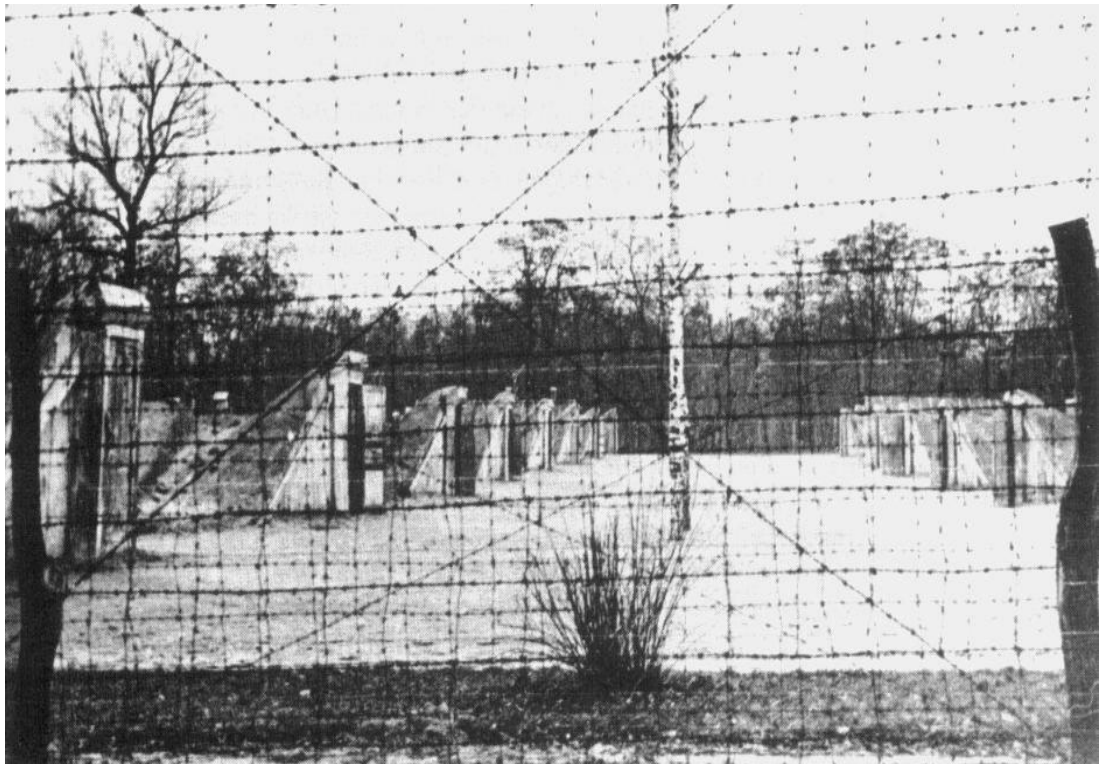
⁶ "Archived copy". Archived from the original on 2015-04-02. Retrieved 2015-03-30.

⁷ ГДА СБ України. - Ф. 7. - Оп. 8. - Спр. 1. - Т. 1.

⁸ Захар Трубаков Тайна Бабьего Яра [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://amkob113.ru/bkv/>

Розміщення Сирецького концтабору біля Бабиного Яру, та маршрут руху євреїв на розстріл. (на фоні сучасної мапи Києва)⁹

Загальний вигляд Сирецького концтабору. 1943 р.¹⁰

⁹[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ffk.kiev.ua>)

¹⁰ ЦДКФФАУ, од. зб. 0-4196.

Вікно землянки Сирецького концтабору

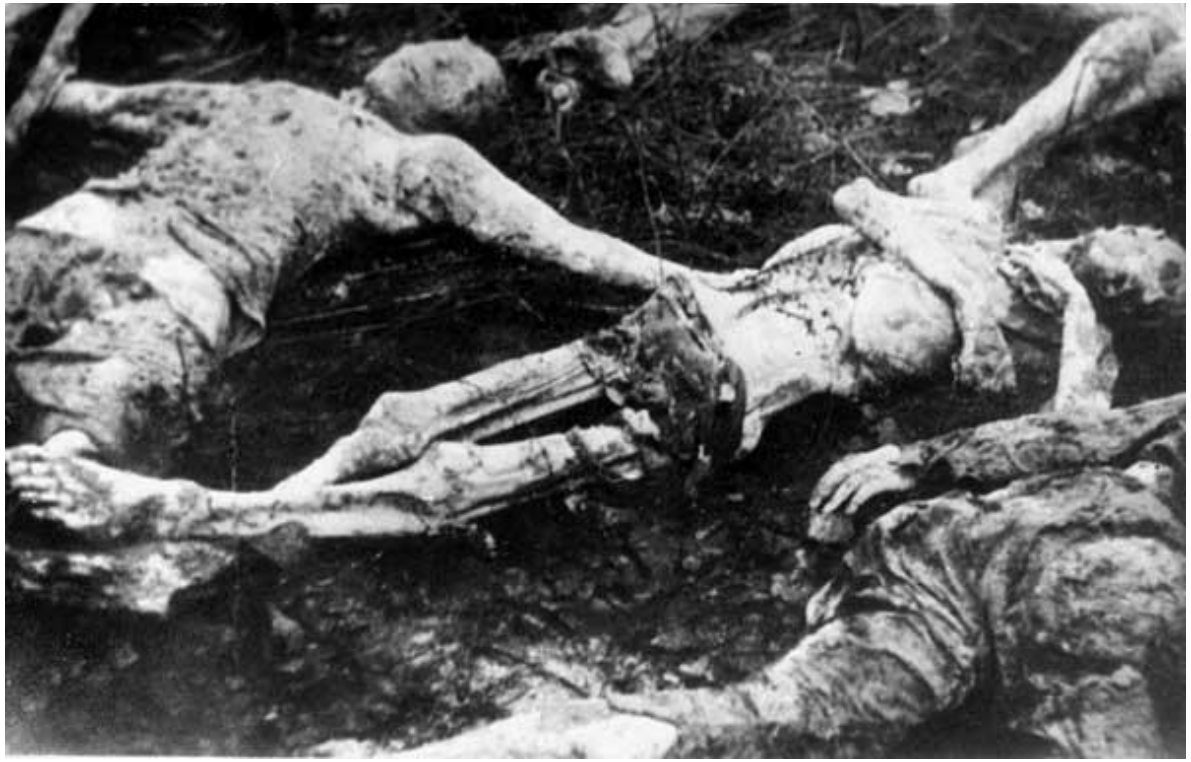

Колючий дріт навколо Сирецького концтабору 1943 р.¹¹

¹¹ МІК, Фо-3470

Сирецький концтабір. Блок № 2. 1943 г.¹²

Сирецький концтабір. Трупни, відкопані з ям. 1943 р.¹³

¹² ЦДКФФАУ, од. зб. 2-40510

¹³ (ЦДКФФАУ, од. зб. 0-4232)

Трупи, викопані на території Сирецького концтабору¹⁴

Сирецький концтабір. Трупи, відкопані із сміттевої ями. 1943 г.¹⁵

¹⁴ (ЦДКФФАУ, од. зб. 0-4219)

¹⁵ ЦДКФФАУ, од. зб. 0-4213.

На розі вулиць Дорогожицької і Шамрило в 1991 році встановлено пам'ятний знак в'язням Сирецького концтабору. На пам'ятному знаку напис: «На цьому місці під час німецько-фашистської окупації за ґратами Сирецького табору замордовано десятки тисяч радянських патріотів».

Дарницький концтабір було створено німецькою окупаційною владою в Дарницькому лісі поблизу Києва 21 вересня 1941 року. Цей табір спочатку планувався німцями як фільтраційний. Через нього за часи окупації пройшло до 300 тисяч людей – в основному військовополонених солдатів і офіцерів Червоної Армії, а також цивільних осіб.

Табір займав площу близько 1,5 км. Територія була обнесена огорожею з колючого дроту у 4—5 рядів, заввишки 3 та подекуди – 4 м, поділена такою самою огорожею на окремі сектори та відділи. По кутах стояли вартові вежі з кулеметами. Охорону здійснювали спеціально відібрані та підготовлені вартові з собаками.

Умови, в яких перебували полонені, були нестерпними. Годували в'язнів баландою з буряків. Вони спали просто неба і по 10-15 днів нічого не їли. За найменшу провину чи вияв невдоволення в'язнів розстрілювали на місці.

Взимку 1941-1942 років із Дарницького концтабору відправили на розстріл у Бабин Яр моряків Пінської військової флотилії.

Навесні 1942 року гітлерівці спалили кілька бараків, в яких згоріло три тисячі полонених.

Людей, які виявляли непокору, били прикладами і батогами, цькували собаками. Тих, хто зумів вижити, змушували тяжко працювати. Окупантам потрібна була дармова робоча сила, і нею стали найстійкіші полонені Дарницького концтабору.

У пошматованому одязі, з табірними номерами на спині, в розірваному взутті у спеку, в мороз чи під зливою полонені працювали на дорогах, у лісі, а потім, коли поверталися, знесилені падали на нари поруч із хворими, пораненими, нерідко навіть уже мертвими. Більше щастило тим в'язням, кого відправляли на завод. Адже працівники заводу ділилися з ними їжею. Якщо хтось із робітників хворів і не виходив на роботу – талон на їжу віддавали полоненим.

Табірна адміністрація складалася винятково з військовослужбовців Вермахту. Наприклад, комендантом шталагу 339 призначили майора Шаллера, з листопада 1942 р. – полковника Шмітта, комендантом шталагу 384 – полковника Мьоллера. Охороняли табір дві роти (2-а і 3-а) ландшутцбатальйону 778, до складу якого входив підрозділ гіва (нім.: *Hilfswachmannschaft, Hiwa*) — допоміжні охоронні підрозділи Вермахту в зоні тилу групи армій «Південь» і в РКУ), набраний із військовополонених та місцевого цивільного населення. Серед охорони військовополонених у донесеннях про їхні втечі називаються також поліцейські та міліціонери. До складу табірної адміністрації також належали підрозділи служби безпеки та військової розвідки.¹⁶

Важливі функції в організації життя полонених виконувала внутрішня табірна адміністрація з військовополонених, до складу якої входили робітники комендатури (писарі, перекладачі) і табірна поліція – гіш (від нім: *Nischu, Hilfsschutzmannschaft*). Згідно з положенням про табірну поліцію від 8 вересня 1941 р., затвердженим начальником загального управління Вермахту Г. Райнеке¹⁷, в таборах і великих робочих командах необхідно створювати поліцію з благонадійних радянських військовополонених, яка має використовуватися комендантом для наведення порядку і підтримання дисципліни. Поліцейські з гіш хоча й залишалися формально військовополоненими, але насправді перебували в трохи ліпших умовах: краще харчувалися, забезпечувалися

¹⁶ Т. Пастушенко Табори для радянських військовополонених у Києві, 1941 – 1943 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: istorians.in.ua/index.php/en/zabuti-zertvy-viyny/1275-tetiana-pastushenko-tabory-dlia-radianskykh-viiskovopolonenykh-u-kyievi-1941-1943-rr (відвідано 18. 11. 2020).

¹⁷ Берковський В. Нацистські табори для військовополонених у м. Славуті (1941–1944 роки) // Історія великих страждань. Нацистські табори для радянських військовополонених у м. Славуті на Хмельниччині: дослідження, документи, свідчення / Інститут історії України НАН України, Меморіальний комплекс «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років». – К., 2011. – С. 34.

одягом, жили в окремих приміщеннях. Окрім охоронних і дисциплінарних обов'язків, поліцейські з гіш часто були безпосередніми виконавцями різноманітних покарань для полонених, у тому числі й смертної кари. Обслуговуючий персонал (слюсарі, електрики, водії, кухарі тощо) для шталагу набирался з місцевого цивільного населення. Наприклад, існують задокументовані свідчення Григорія Пересада, який у Дарницькому таборі працював кочегаром¹⁸.

У Дарницькому таборі продовжували проводити селекцію військовополонених, під час яких виявляли євреїв і представників політскладу Червоної армії, та розстрілювали їх у лісі за огорожею. Це була перманентна робота підрозділів служби безпеки і абверу, яка тривала впродовж усього часу існування табору в 1941–1943 рр. Г. Пересада свідчив, що навесні 1942 р. з полонених, які щойно прибули з Воронезького фронту, впродовж двох днів розстріляли в лісі 283 і 160 євреїв. Розстріл проводили «20 гестапівців з Києва», а виводили військовополонених із табору німецькі солдати¹⁹. Загалом, за даними Надзвичайної державної комісії, в Дарницькому таборі загинуло понад 68 тис. радянських військовополонених²⁰.

У 1943 р. в шталазі 339 розташовувався збірний пункт для формування підрозділів Російської визвольної армії А. Власова²¹.

Дарницький табір проіснував 737 днів, до 28 вересня 1943-го.

Шталаг 339 Київ-Дарниця²²

¹⁸ Государственный архив Российской Федерации (ГАРФ). – Ф. 7021. – Оп. 65. – Спр. 521. – Арк. 25–26; Фотокопія в Bundesarchiv Berlin (BA), ВІ. 162/21885, b. 363–364.

¹⁹ Протокол допроса в качестве свидетеля в УНКВД г. Киева Пересада Григория Пантелеевича: ГАРФ. – Ф. 7021. – Оп. 65. – Д. 521. – Л. 22–23; Фотокопія в Bundesarchiv Berlin (BA) В 162/21885, b. 360–361.

²⁰ Київ у дні нацистської навали: За документами радянських спецслужб. – С. 427.

²¹ ЦДАВО України. – Ф. КМФ–8. – Оп. 2. – Спр. 518. – Арк. 128.

Шталаг 339 Київ-Дарниця²³

Шталаг 339 Київ-Дарниця²⁴

²² [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sgvavia.ru/forum/79-564-1>

²³ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sgvavia.ru/forum/79-564-1>

²⁴ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sgvavia.ru/forum/79-564-1>

Дарницький концтабір. 1941р²⁵

Дарницький концтабір. Ексгумація трупів з братських поховань. 1944р²⁶

²⁵ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kievmonument.narod.ru>

²⁶ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://collections.yadvashem.org/photosarchive/en-us/57807.html>

Дарницький концтабір. Екзумація трупів з братських поховань. 1944р²⁷

Пам'ятна дошка на місці де був розташований Дарницький концтабір

²⁷ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://collections.yadvashem.org/photosarchive/en-us/57807.html>

Витяг із інформації Митягіна І. І. про перебування у Сирецькому концтаборі м. Києва, надіслана редакцією газети "Київська правда" до Комісії по історії Вітчизняної війни. 1946р. р. (ЦДАГО України, ф. 166, оп. 3, спр. 258, арк. 65-66зв)

Митягин І.І. Катинські гестапо. 5910 67

Це прізвисько мають всі концентраційні табори германії.

И так почали грустною повістю коварно - хитрого и жестокого унітарного лагера.

~~Володимир~~. Акрутисение. Завварт в плент, Тобел. Слова радной Киев. Арест. Подвал гестапо.

Следовашельский допрос. На столе резина и револьвер. За дверью 2 росия фомксудова для приведения в "руководство" молчаливых.

Перед допросом слышим потерянный крик, местанше резанья и глухой стук напольного паркетного машинка с костями. Волшебный стисковатый дыбом. Нервная дрянь передается всем сидящим в камере. Будем камера откуда слышим слышимую на расирел в "Табий-Ар". Расавет. Слышим зовем мотор машины. Крики, вопли. Дверь замкнулась. Машина выехала. Тишина.

Все ясно. Увезли на расирел. Через час машина вернулась. Слышим п'вние окрики гестаповцев и украинских полицеев. Намеда битком набиты. Сидим прижавшись друг к другу. Раздается крикун в волчек драмко дойг. Погналим через коридор к врату. Телый осмосер. Слова камере. Одевайсь. Кто-то шопотом говорит: ~~будет~~ скоро конец.

Красадев так до 3 час див, погналим к двору. Проверка по списку, передача дел. Загналим в машину. (какета смерти) В середине машинка на обвита оцинкованным железом. На отката

засохшая кровь с пучками волос. На полу
куски ватных штанов, песок и кровь. Двери
закрываются. Темно. Две девушки ^{напрямую} сидевшие в
разных камерах узнали друг друга. Прощаются.
Прощаются. Без слез. Сильное нервное напря-
жение. Каждый одуртывает себя. Машина
раскачивается ~~среди~~ на поездах. Определяем путь.
Площадь героев педерона, Жириновская, Лобова
подъём Дорогомиловской, ухабы у Лукьяновской
Кладбища. Ровная дорога. Машина стала.
Дверь открыли — мы в Сирецком концлагере
Выходи. Становись. Командуют украинские
полицейские и обслуживающие концлагерь саботи-
ры из заключенных. Бегам. Лотисе. Ветовой.
Гуськом на согнутых коленях. Падаешь. Бьют
Зачем в дезинфекционную. Там идет нем-
гальский обмен костюмов на хлеб. Прощаются
и зажимают в землячки. Вечером построение
на подсчет. Одного нет. Бетса из команд
Какая работала в газете. За одного Бетса
шего 25 к расписку. Начинают выводить
из общего списка кого попало. Лотса мучают
вниз на землю. Сидевшего, немца и украинца
полицейские в затылок, разрывными пулями. Мозг
и кровь брызгами летят на нас. Кровь стечет
в мешок. Ночь прошла без сна. Перед глазами
Коринна расстреляна. Утром во время подсчета
вывели ошадика. За то, что он ночевал не в
своей землячке — садист командант высирал
из ревности в висок, убил его кановал. Тот
будет с семьей каждого кто попытается бегать
зависит он.

Суббота 8 августа. Вечер. Прибыло много ⁶⁶
гестаповцев. Известно погрома, ~~каждый~~ ~~не~~
~~каждо~~ составление списков и передачки с ⁵⁸
одних землянок в другие. Отсюда вызвали
несколько франшии. Потом узнали, что их
растеряли. Утром в воскресенье в 6 час
часов нас 1500 человек пог сибирским немец-
ким конвоем вывели на Приорку и там сше-
но усадили в стоввизий на пути эшелон.
Двери вагонов закрыли. Поезд шел быстро с
редкими остановками. В пути около ст.
Мензювка обнаружили побег 5 человек.
Слышим пулеметные очереди. Силом в шельку
вагона. Распущены оставшихся в этом вагоне
Поезд тронулся далее и через несколько суток
нас выслали на ст. "Грос-розен" в 50-60 км
от Бреслау. Посадили и повели. Промили
4 км. и наконец попали на каторгу, во-всех
известной концентрационный лагерь ^{СС}
"Грос-розен". Здесь ^{через лагери} ~~теперь~~ ~~на~~ ~~длинном~~ специа-
льные шкалы СС, как мы впоследствии
узнали. Вечер. нас прогнали через вагона
Проводы через них дает командо, шапки
долгой. В дальнейшем ^{пу} ~~каждый~~ ~~указанные~~
ворот, на работу нам с работы, шапки
снимаются по команде за 20 метров и
одеваются после прекращения ~~тоже~~ по
команде. Анона как и в Киевском концла-
гере, белом, лотисе, белом, цувком в сопу-
тых каменья нам казался с боку на бок по
камням, болоту и песку. Запали на "апель-

плату". Это большая площадка где 4 раза на
день происходят посещения и погребет. Ночь
до утра происходила регистрация. Лед дотопил
и дует сильный холодный ветер. Утром всех
раздели. Вещи оставил у себя на площадке, а на
разных холмах группами по 50 человек зашли
в бани, там сидят и прибавляют на гонимую
дорожку от лба до затылка. Из бани холмы
заходят в бараки. Там одевают полосатую
одежду. Мелко у каждого в ступках от расчесывания
ваши ногти после заедания нас вшами,
затем мышиными блох из Сызнецкого концлагеря
Менее камен. Прощайтесь с вшей. Вот барак
а вот труба крематория. Только через неё
выход.... на тот свет. Кругом лагерь 2 ряда
клеточек проволоки с электрическими токами
и через каждые 50 метров вышки ^{охран} с
с автоматами и прожекторами. Получаем
номера от 11 с машинами до 13 тысяч. От клетки
нет больше драматичный пиет, есть номер 12.
Но это только номер, а количество ^{в лагере} людей
всего около 4700 человек. Разница пришла
через крематорийскую трубу. Начались избиения
было с утра до поздней ночи. Было и в
днем раздали лишь воды во штиках, было
за то что пуровица сорвалась, было ^{за то,} что ко
ступки, было-что медленно идешь, было за
то, что одежно тепло слопил. Онали на полу
и ели стов. Создавали такие условия ^{были} что
все можно было быть. На работе ^{раскапывали}

горы и планировали площадку, затем камен
площадки и снова планируют. Совершенно

Витяг із протоколу допиту свідка Л. Островського про жахливі знущання окупантів над військовополоненими та цивільним населенням у Сирецькому таборі. 1944 р. (ЦДАГО України, ф. 166, оп. 3, спр. 240, арк. 53-56)

- 4 -

В Сирецькому концлагері находились советские люди всех национальностей, преимущественно советско-партийный актив. Условия для пленных в этом лагере были невыносимыми. Пленные работали на разработке леса, на постройке зданий, землянок и др. работах. С 5 часов утра до 5 часов вечера кормили лущайками от картофеля один раз в день, а спустя 4 месяца начали выдавать по 100 гр. просяного хлеба.

Начальником лагеря был немец РАДОМСКИЙ -штурмбанфюрер, его помощником был ротенфюрер РИДЕР. Охрана лагеря осуществлялась немецкими и украинскими полицейскими, фамилий которых я не знаю.

Пленных на работе систематически избивали палками, лопатами, без всяких поводов, за курение, за промедление выполнения непосильной работы.

Надсмотрщики - немцы просто издевательски убивали советских людей. Так, например, находившихся в лагере заставляли лезть на дерево, а других военнопленных принуждали пилить это дерево. Спиленное дерево падало и находившийся на нем человек убивался, а если он только получал увечье, его немцы добивали.

При попытке к бегству кого-либо из лагеря немцы расстреливали из числа находившихся в лагере 25 человек, отобранных по своему усмотрению.

Трупы замученных, умерших зарывались на территории лагеря в яму, оставшуюся после копки песка для строек.

16 августа 1943 года из Сирецького концлагеря немцы отобрали 100 человек, среди которых были евреи и другие национальности, преимущественно советской-партийный актив и под усиленным конвоем привели к "Бабьему Яру", находящемуся вблизи г. Киева, между Лукьяновской и Куреневкой.

В концлагерь нас привели в субботу 4-го - 43г. 4-го - 43г. и отправили партийно мутовки в Германию на кайюгу. В партийно и понал т. кусок

2. Мое поведение в концлагере.

Знакомых в лагере я не имела, а только встретила арестованную Веселую Зину, кайюга видела со мной в одной камере 2 суток. Она мне сообщила, чтобы я к себе не делилась именами. Одновременно она мне сообщила, с лагеря также берут на расстрел.

Я пришла к заключению, что и.к. не подписала прокламацию, поэтому меня расстрелять или еще раз будут вынуждать на вопрос.

В лагере я встретила Лизу Логину - девушке так звали. Она мне резко бросилась в глаза, т.к. поведение было очень вульгарное. Позже я узнала, что эта Лиза в лагере прибыла еще в октябре м-це 1943г. за организационную комиссией до оккупации Украины. Мне это очень поразило т.к. ее поведение ей не соответствовало. Она была видна бригадиром. Издавалась над людьми, как сама кайюга. Без папки никогда не ходила. Если кто-нибудь не прав.

либо либо дедом, так она этого человека убивала до
пяти смертей. Одевалась Лиза Покина хорошо, т.к. ^Чодесда
с распухшими ногами попала в лагерь (бабушка находилась возле
самого лагеря) и бригады разделили эту одежду между собой.

В лагере были люди за разными наказаниями - за кражу,
убийство, спекуляцию, самотопление, за нарушение трудовой
дисциплины, созданной немцами (самовольный уход с работы, опоз-
дания и т.д.) а также и проститутки, а больше всего за похищение

Ст. бригадиром была Иванова Ольга. Она также убивала
людей, занималась кляпой и когда кто-нибудь не слушал ее
т.е. не подчинялся ей, так она передавала это между лагеря -
Фадеевскому, который отдавал приказание Любе этому человеку
нанести 25 или 50 ударов палками.

Бригады также обитали рядом. Продукты, которые
должны поступать в общий котел расходились по рукам
бригадиров.

Новых знакомств в лагере не было. Мы всегда были
втроем: Я, Вера Чокань и Зина Вайтток. 3. Мой побег

В первых числах сентября ~~мы~~ мы отправились в другой
этот лагерь в Германию. В эту группу и попал Г. Соколов.

22/ix-43г. отправили первый этап отмены на кайоргу в
Германию. Об этом мы узнали еще до 10/ix-43г. т.к. н.
прошли медкомиссию. Наша группа решила выйти бы то
стало бежать. 22/ix-43г. во время погрузки в эшелон,
целенаправленно осматривали вагон в кайоргу и сидели. Реши-
ли бежать или в Устинове или в Щепетовке, через лес.

Выйти из вагона решила наша сорочка ^(была сит. Устинова) под предлогом в убор-
ной в бурян и предупредила до отправления поезда
когда отошел поезд Галина пошла в Киев.

Я вместе с Верай Чокаль сошла на сит. Устинов под т.
не предлогом как и Галина. Подвизли под эшелон, стали
направлять, поехали прошли еще 3 эшелона никак не заши-
и вошли в город. С города направлялись в с. Устиновец.

С нами была еще одна девушка Галина Бридун. В сит.
Бридун и Чокаль ушли в Киев, а я осталась в с.
Т. Зайтов принял меня в свою организацию. Организация
была подготовлена для ухода в партизаны. Непосредст-
но были связаны, через Пилженина Виталия, с Устиновск
партизанским отрядом. ▽

1/xi-43г. мы должны были выйти в лес, с оружием

приобретенным Т. Кийчуном Г. Е.

Вх-431. В с. Зайтове вышла ку. Аршин и
вместе с т. Зайтовым приехала в киев.

Персонально о каждом своем сыне Т. Зайтов
описал в своем отчете.

29/11-432. Адрес:

Судьба: Зенцова и родственников Т. Цоколя не
известна.

Адрес: Цоколя Вера - Дамилевская ул к. 6
Вайтенок Зали - Пр. Репина 45 кв. 14.

Мой адрес: Киев Репина 45 к. 2
Зенцова О. В.

Зайтов - ул. Куп. Дуго Машинг Рму

Свідчення жительки м. Кисва Лелянової П. І. про перебування у концтаборі "Сирець" 1943 року. 1946 р. (ЦДАГО України, ф.166, оп. 3, спр.258, арк. 75-76).

78 77 75

Прочитав стамбулу інженера Давидова
"Лазерь смерти" Я так не хочу
добавити за нещастий котрими наводили
в цьому унесеному лазере в том
шеле и Я.

Особенный был изомытор куда в
одну ночь 27августа 1943г было
сведено 150 нещастий это были нещастий
бабушки, сестры, кривые, а прощазимы
и с детьми, унесены преступники.
Мы не имели право выходящих из барака
ранее в уварню, нам ставили караулы
котрими переполнялась и все шло
на нас на котром мы спали.

Одней нещастий в 7ми летний девочка
выпрыгнула в окно ей так застряло
погрудью с песком на солнышке, но
если эта девочка не была то наверно
будет помереть этой песок и солнышко
было нещастий.

Увидя ребенка на дворе этот
кавал Райшский бекаривал в
барк и требует мать ребенка,
начинает избивать ее плеткой, а
ребенок ползает у его ног и просит
что бы он не был слышен, так он
угоняет и его плеткой.

Нам не разрешали выходящих из барака,
но когда кавалился "бати" так его

называла прекрасная ташара,
правая рука этого палача, то нас
она выгоняла во двор и гоняла вокруг
барака по 3-4 часа с песнями, но если
кто не поет или не идет в ногу то
получает пучек зарядку, лопель
ветровой лопель ползи с добавлением
стариз карга, стариз евольт, а
тебя науку как ходить в ногу.
Менщины очищали ямы в уборных
и бакаши носили за полки ^в ства в
поле, и если заметит что они
медленно идут, то он собственноручно
рукой брешет в яму уборной
и смешивает гравельским смешал.
Повозки на колесах не было или носили
а если кто забудет спать, то смини
садаке уже не возну носимку а и е волю
критант тарань немыз, если конечно
чьи-то от тебя не заступил.
Потом у него появилась новая забава,
он начал вертеть на лошади ездить
по рядам женщины когда становились
за баландай, кто умеет откаркивать
но больше парали, лошади карниша
видна мне четыре зуба, а чиняне скоро
поднимаюсь за это плетка получила.
Некоторые бакины не могли ходить
за баландай, так он на лошади

79 76
взвешал в барак и избежал оставшихся
после двухнедельного заключения нас
застыли на работе
копать киртодрель, а после киртодрель
не заставляли в барак по 6-8 человек
так мы обрабатывали поле.

Радовский и другие с лоскутками
мордами модалились своим
издевательством.

Приходя с работы голодные измучен-
ные в душной вонючий барак,
не могли открыть окна, потому
что запах мяса и костей от
пеленающих трупов душил нас.

За расстрел березинских немцев
Н. Давидов уже писал в своей
статье, повторится и не буду.

После этих ужасов и мучей, все же
каким-то как то передали нас
22 сентября 43 года вывезли в Германию
на поезде мучениц, где мы и
были рабами до оккупации вайтес.

Смерти, смерти этими палачами
драматично, смерти на медленном
огне

Лемелови А. И.

Свідчення Островського Л. К. про Сирецький концтабір м. Києва та масове спалення людей у Бабиному Яру німецько-фашистськими окупантами у 1941–1943 рр. 1945 р. (ЦДАГО України, ф. 7, оп. 10, спр. 3, арк. 136-139)

Рассказ тов. Островский. 1. 136

Сирецький концтабір більшість молодих до 25 років. Находились одно. 1500 тис. людей ходили в 5 м. Били вудили сотнями.

За найбільш порушенням убили 25 чоловік на сітка. Основне жити самими любили на дерево і спалили всім на убили до них всі заохочували или жорстокі часами 200-300.

Убивали били на ліне заохочували їх. Ковби люди, основна молодість дивали "заряду" бригадири или трам-ли собак.

~~Сирецький~~ ^{Українська} ~~Укр. табор~~ ^{Укр. табор} проволочна загорода французького типу. Три круга висота 3,5 метра. ^{Укр. табор} Обсяг менше.

3 часті ^{Укр. табор} ^{Укр. табор} підземні ходи проволочні или у великій світлості. Носи того пр-тичній роботу пострілами всіх 4 круги вразили за континуальності и по-лу були розстріляно 10 м. Нимецький ^{Укр. табор} 4-и лагерь влітку 30 м. П. л. жовтий входи. 28 розстріли.

Лагерь вистрали в дві череди всі 28 м. Раціональне меню ним 3 м. 4 команди лонили муром влітку по захоплювали Чимець и стріляли розстрілювали.

Спогади С. Я. Фіалка про перебування у концтаборі "Сирець" і у Києві 1943 року. Квітень 1945 р. (ЦДАГО України, ф. 166, оп. 3, стр. 257, арк. 16-22)

це тікніше і думніше ніж в Умані, а в додату¹⁶
до тих паразитів що в нас були, на нас кинулися
як люті звірі, клопи.
На другий день, чуть розвидкилось, нас вивели на
двір, де вже нас чекав "торкий ворок". Знову нас
напхали в "торкий ворок" і повезли. На цей раз нас
вправді довго везли і ми не помітили коли нам
здавалось що нас везуть лівом. Нарешті автома-
шина ~~з'їхала~~, двері відчинилися і ми стали вилази-
ти перед якоюсь брамою в лісі. Що це таке?
Куди нас привезли? Брама відчинилася і вступив-
ши нас, знову зачинилася. — Київський концтабір
"Сирець" — хтось сказав.

Утї
Посеред лісу велика галувина, огорожена колючим
дротом. На галувині в кілька рядів викопані
кі землянки, в середині яких поставлені по обид-
ва боки, двохповерхові наци. Оце і в концтабір
"Сирець" Концтабір розділявся на двоє: частин-
ка землянок в яких жили старі концтабірники

що ходили на роботу і друга частина Землякою,
які були введені для ковопривуваляч, що мали
вгудувати каракіт. Качолі конулатеря був ко-
мендант - це був молодий, вивакий тех Антон в
якого було декілька помічників, конулатерники
що працювали, розподілялись на бригади з бригадірами
качолі. На кону Землякою в які поміщались вгуду-
до до 120 чоловік призначався староста.
Як бригадіри так і старости, призначались кону-
дантом матері з вами же конулатерників, але по-
водились вони з своїми товаришами, дасято не по
товаришські а як естаповці або поліцаї.
Страх перед естано, що вилізало жорстокості до
конулатерників та шкуркі інтересів - боялись погуду-
тися свої посади - вони то бо нічого не робили і
мали справу з продуктами після розподілу і як
в них щоденно залишались великі лишки, засял
ало їх держатися за свою посаду як вошь кону-
ха. Вони що вечеря катували по Землякам, про-
визившихся на протезі з конулатерників, годо-

лиць чином тих що не могли дивитись на не-
правильний розподіл продуктів. Старости в своїх
Земляцкак чинили бунт і розправу і нікому було скар-
житись на їх сваволо-убого не і треба було геста-
повуфі.

Кот в Концлагері і був Комендант, Концлагерсь все не
знаходився під безпосереднім контролем та керуванням
Везітанівського офіцера Штурмана. Це був кат з
к тів, гірше воєного хитрого звіря. Він жив в м.
Київ і разів кілька на десь приїздив в Концлагер
автомашинкою жафкою біла завжди величезна соба-
ка. Почувши його автомашинку все живе в кону-
лагері ковалось, щоб не потрапити йому на очі.
Концлагерники які пройшли Карактин, працювали
на ремонті шліхів, рудали ліс, обробляли огорожу
що належала концлагерю і їздили автомашинками
в Київ на різкі роботи.

Як тільки ми ввійшли в Концлагер, нас зустріє
Комендант з своїми помітниками і кілька геста-
повців. Помітників Комендант, почали ашук,

Який ползає у тошу що в його дум добрі чоботи,
Черевик, штани чи підштанок, помічники конвенданція
забирали їх собі, а „вдшуканки“ давали Старе пор-
вате лажмітінг. Баркі уитаричі, ішманчі, пофса і
гроші теж були дубракі. Хто старався вловати що,
Кали знаходили то були.

Зібрали чого нас постріали, побрили й завели в Зем-
лянку на карантик, куди прислали з другої Зем-
лянки Старосту, який був таким мерзотником,
що трудно було пошукати. В землянці було
просторніше ніж в тюремних камерак і не так
душно, але паразити що в нас були абсидившиє
з двомама який в землянці було дуже багато, не
давали нам жити. Ка кіть двері землянки за-
чинилиє і замкалиє на замок.

Іх
На другий день ще до сходу сонця, нас позвали в еби-
раєвню де ми протягом п'яти хвилок, мусіли
оправитися, і вжитися і вігом що в дучу бігти
метрів сто до землянки. Прикесли чай без сахара

кого ніхто не має. В шість годин ранку по-
чалася райшків повірка. нас поставили біля зем-
лянок, бітороста порахував і став там в рід.
За старостою рахував помічник коменданта, а
потім і сам комендант. Порахувавши окремо
по землянкам і підрахувавши разом всі землян-
ки, комендант віддав рапорт гестапівцю,
який тут ще стоїв. Комендант виситав по спис-
ку чоловік тридцять, які стали окремою кум-
кою, їх зараз же оточили поліцаї і кудись по-
вели.
Райшків повірка закінчилась. Старі конуцан-
ки команди з піснями пішли на роботу,
а нас новачків що відчували каранти, розпо-
діливши на декілька груп під команду по-
мічників коменданта, тут же на півдні перед
землянками почали муштрувати по військовому.
Раз, два, три!... Командував командир. Ми обій-
шли один раз, кругом півдні. - Співати! Співати
ніхто не починав. Та й не так то легко

й співати, коли ти й духу не вгадфнієш, коли
кав б то чоловік, дкі ще й не говорили між собою,
не то що співали. - Не хочете - - - - - Вашу мати
співати! Вітом! - побіди, а хто вгдтавав то
говори палицьми. - Будете сволочі співати.
Співати: "Еоп стала думала, чиганочка молода!"
з різних кінців почали затривати півню, але
півню кідк не клеїлась. - Не хочете Вашу
мати співати?, Вітом! лдгай! вгтавай! Вітом!
лдгай! гусьчим кроком! Хто вгдтавав, не
пуг команду й не в рзд лаяв, не разом зі всі-
ма вгтавав і діз, того були, були й були та
ще й з насмішкою приказували - й шкодо вас
сволочі, але дкі ще вас таку не отесали
мущву, інакше навчили
Бігати не вадершували, особливо коли заставив-
ли ходити гусьчим кроком, падали не притом-
ні, їх поливали водою, знову встали й були.
Так нас мущтрували до двох годик днз, тоді
то до абідю.

19
до земляки прикесли суп, який староста вів
роздавати. Супу приходилось по літру на кожного і
був він смачніший ніж тюрешка Батавичу, та
прова до це була картопля з маслом, але старо-
ста роздавав так що своїм підладзникам да-
вав по півтора літра, бамбі гущі, а обстакі
по півлітра бамбі води. Що висловлював своє
незадоволення таким розподілом, того в вечері в
земляці діли чуть не до смерти старости Земля-
чок та політимики команданта, які виключно
дня цього збирались в земляці.

Після обіду, аж до вечірньої повірки, тоб-то до се-
ми годин вечора, нас зносу муштрували. Вечірня
повірка нічим не відрізнялась від ранішньої, за ви-
ключенням того що в вечері не викликали по окре-
мих списках по двацять-тридцять чоловік і
се вводили "кудись" звітки вони сідали не повер-
тались.

Після вечірньої повірки, робочі команди виходили до
купи, ставали в коло і обов'язково повикки діли

просвітити кілька пісень. Співали „Стенку рад-
зика“ „Бршак“, копав копав Курниченку та тш.
Ми карантинчики, в цей час, стояли в рядок і сму-
хали.

Півні закінчено. і всі розходяться по землячкам, одержу-
вати свій пайок на добу - звісті пучесет граш Кіш-
ного черково як земля хмід, і тайну лотачку ко-
ровчого мабля, Кічкої страви в вечері не дава-
лось. Старобіа з своїми пучадчиками, вчергв сун
що в них залишився від обіду...

Півні покарання - катування, провинившихся за день,
робочий день в конулатері вважилось закінченим.
Півні денної муштри - катування, ми віддавались
на цілу кітв, на змушання паразітам.

Всі ді в конулатері, \bar{X} були похожі один на другий.
Кожний день, під час ранншої пострк, виривали з на-
ших рядів по пучачуатв - здачуатв і дільше чолвік-
їх увозили „горним вороком“ в „дабим др“ на розстріл.
Кожний день з нас сподівався, що завтра його чер-
га, що його викличуть і розстріляють.

Кожний день з співачи уходили на роботу й при-
ходили з роботи, роботи Команди, Кожний день в коку-
латері на пачу, муштрували з співачи Карантин-
щиків. Цілий день в кокулатері лунали пісні.

Колі в одному кінуі співали:

- Скакач козак через долину
через кавказские поля -

В другому кінуі:

- Єан бігала думала, читалотка
молода, читалотка молодца -

В третьому кінуі співали:

- Копає копає кричицею
Кеділівську, дві

Разом з шестидесяти річними дідами, ходили зовсім
молоді хлопці. Хто не знав шиття цих людей, той
стоячи з боку, мавуть шуро білізвса-б дивлячись
як гід і разом з ними хлопчик що б вили критать...
- Ой шале жале! макі буде,
візашуть її люди, моя не буде

По той рік шадку від нашого латеря був жіночий
кокулатерь й звітти цілий день жіночими голосами
виводились ці не самі пісні. Співати в кокулатері
було обов'язково, хто не хотів співати, того були
як за факт велику провину.

Команда йшла на роботу або з роботи і коли з першого ж кроку не починала співати, її знали во весь дух бігом, аж до самого місця роботи, підгадуючи палицю.

Коли карантийники на муштрі не співали, їх заставляли бігти бігом, лаяти вставати й знову бігти і так були.

Хто проїзжав, або проходив вимзко концлагеря, мабуть думав що там дуже весело живеться, а може й говорив сам до себе: — Кімці висисають з людей останню кров, а вони сволочі співалось! та ще й дихає пісень!...

Коли вийдеш за ворота концлагеря, здалека видно "Бабий Яр" в який щоденно з концлагеря ввозили для розстрілу десятки людей, і в цьому Гітлерівці за час свого панування, розстріляли сотні тисяч радянських людей.

З "Бабиного Яру" в концлагерь докосявся задушливий смерід білоруських радянських трунів. Старі концлагерники казали що раніше трунів не палили, а почали нещодавно палити, ма з цього зробили

виськовок, що Гітлерівці почували свою крив-
дичу й кедателю захищати, стараються замести
слідів своїх звізств.
Для вимовання трупів, виділялись окремі коман-
ди з Кошучатерників, які йшли в "бабичі" і бівши
в Кошучатері не повертались, їх після викликання
певного завдання розстрілювали там, а на місце
їх набирались нові команди.
Пройшло три тижні, як нас привезли в Кошучатері
"Сирець". Була друга половина вересня 1943 року.
В цей день нікого не покликали на роботу, а всіх Кош-
чатерників старих і нових зібрали на пляч в'ю-
ту й сказали сісти. Посеред плячу стояв стіл
за котрим сиділи есеставіці, а біля них стояли
перекладачі. Почали викликання по одному до сто-
лу, заповняли анкету - Прізвище ім'я по батьківці,
Відкент і кожному давали номер. Після цього
відбирали всю одягу яка в когось була і лише в
одних штанах та бототці, бототці й без картюзи,
вдсилали до другого стола де кожному на
лівоїх штаних малювали тервоюю фарбою

вдвоє штакани, червоку блучку, а на правій
штакані ставили твій комер. Мій комер був
138. Ця процедура продовжувалась до висхідно-
го ветора, і коли дуча закінчена, нас вгуправили
по Земляцках.

Берез ночі нас потали дудити: в земляцку зайшов
політиик Комендант з великою палицею і став
пунувати під дучу воиных людей, чкі схоплюва-
лись і незнаючи в чім справа діли до виходу, але
вчзбский вихід і поломані сходи, не давали змоги
скоро видієти, а тут мене били з задуч палицею.
Задкі направили на передніх, били їх кулаками
бо не їх з задуч зі всієї сили, били палицею, а
передкі бодились виходити бо на дверчх стоєв
ще з більшою палицею, сам Комендант Конуларерз
Антон. Карешті передкі не втримались, почали
вилькакувати на дєтр, одержуючи вгуч Антона зфу-
чки по плечах та голові.

Таким чином всіх виянали не тільки з землячок
але і з Конуларерз і потали шикувати на шизку

за конулятором.

22

Було ми тісно помітили що по обидва боки шифру
стояло дуже багато есеєвців і популістів з авто-
матами й френариками. З боку стояло кілька лег-
кових автомашин.

Один молодий геотановець на українській мові,
переходячи по рядах виголощував промову, зміст
якої зводився до того, що весь конулятор вгуправ-
ляється в Кішеччину на роботу, що візменерь ду-
дучка кожного з нас залежатиме від того

як хто себе зарекомендує на роботі, хто не
кашатиметься втікати, тих на місці будуть
розстрілювати. Після цієї промови, нас повели
на залізничну колію, де серед чистого поля сто-
яв паровоз з вагонами.

Конуляторів всіх не вгуправили, як казав геотановець-
там залишилися старі, хворі і діти. їх мене
вгуправили, але в „Бабин Яр“

Кінець першої частини.

З протоколу допиту учасника розстрілів у Сирецькому концтаборі Бистрова Володимира Васильовича про знущання та масові вбивства людей у Бабиному Яру, 1943 р. (З фондів ЦДАВО України, ф. 4620, оп. 3, спр. 243-б, арк. 32, 36-41)

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА

обвиняемого **БИСТРОВА** Владимира Васильевича

ВОПРОС: - Расскажите подробно свою автобиографию ?

ОТВЕТ : - Родился я в 1918 году в городе Великие Луки, Калининской области, РСФСР, в семье рабочего. Отец мой **БИСТРОВ** Василий Михайлович в это время работал на Велико-Лужском Мясокомбинате в должности убойщика скота, где проработал до 1929 года, после чего перешел работать на Локненскую бойню, в которой проработал до 1932 года.

В 1932 году отец переходит работать на Идрицкий Мясокомбинат по своей специальности убойщика скота, где проработал до 1935 года.

В 1935 году отец увольняется из Мясокомбината и поступает работать заведующим столовой ОРС*а и, проработав таким образом три месяца, он совершил расстрату в сумме 3658 рублей, за что был арестован и осужден к 8 - годам лишения свободы с ссылкой в лагерь в гор.Свободный ДБК.

В этот период я устроился работать учеником продавца ст.Идрица, где прослужил 6 месяцев и по получении паспорта в 1936 году я перешел работать учеником в булочную Идрицкого райпотребсоюза, где проработал до 1938 года, т.е. до того, когда я стал работать самостоятельно в качестве мастера 6-го разряда.

5.-

Кухню почти что не давали, если не считать 150 грамм хлеба и тарелки супа из отходов пшена, которая выдавалась один раз в день. Таким образом очень много народа на моих глазах умерло в лагере от голода и истощения.

К вышеизложенному привожу характерных несколько известных мне фактов:

Примерно в августе месяце 1942 года в один из воскресных дней, одна бригада находящаяся в лагере не работала. В это время один заключенный из состава бригады захватив взятку у полицейского, застрелил его, а сам скрылся.

В ответ на это в лагерь прибыл шеф гестапо гор. Киева фамилию я его не помню, и приказал выстроить всех заключенных напротив лагерной охраны, после чего объявил о том, что за убийство полицейского будут расстреляны 49 человек заключенных лагеря.

Одновременно он заявил, что стоящие сейчас в строю заключенные, за малейшее движение будут также расстреляны.

Тут же была выстроена бригада заключенных, в присутствии которой произошло убийство полицейского и поставлены на колени, после чего шеф гестапо из 2-х пистолетов и его адъютант из автомата, лично расстреляли из в чем неповинных 18 человек советских граждан.

После этого вызвали врача лагеря и ему шефом гестапо был задан вопрос, имеются ли в лагере больные, на что последовал положительный ответ, тогда шеф собрал всех больных около 30 человек и поставивши их на колени также расстрелял, а трупы их зарыли в Бабыем Яру.

Массовое истребление немцами заключенных было тако-
во время планировки Яра, недалеко от Сырецкого лагеря.

Например, заключенных заставляли выносить землю
на больших носилках перегруженных землей, заставляя его бего-
выполнять указанную работу. Таким образом каждого, кто от ус-
лости спотыкался, на месте немецкой охраной расстреливался,
при этом обязательно присутствовал комендант лагеря - майор
РАДОМСКИЙ.

Таким массовым уничтожениям подвергались больные
заключенные, летом 1942-1943 г.г., которые не были способны
двигаться, их комендант лагеря расстреливал.

Это производилось лично комендантом ежедневно в
6 часов утра, после чего он уезжал завтракать.

Помимо этого ежедневно и особенно зимой в лагере
погибло от голода и истощения большое количество людей, кото-
рых сбрасывали всех в одну яму, находящуюся на территории
лагеря.

Зимой, 1943 года комендант лагеря майор РАДОМСКИЙ
проводил проверку землянок и найдя 8 человек больных с отноро-
женными конечностями, лишеными всякой возможности двигаться,
не говоря уже о работе, вывел их из землянок и около склада
лично расстрелял.

В проведении всех пыток, избиений и убийств совет-
ских граждан, коменданту помогали сотники и бригадиры, которые
также уоквали и истязали заключенных.

Име лично хорошо известно, что одним из активных
участников убийств, пыток и избиений советских людей в лагере

являлся КОЛБАСЬЕВ Василий, который состоял сотником в лагере.

Помимо избиения заключенных палками и плетями, КОЛБАСЬЕВ применял усовершенствованные способы их истребления, например: когда сотня, возглавляемая КОЛБАСЬЕВИМ, проводила работы по планировке Яра, выкорчевывания деревьев, он лично заставлял заключенных из числа евреев и других, взбираться на верхушки деревьев с целью закрепить трос и не разрешал им спускаться до тех пор, пока дерево не упадет на землю.

Таким образом находясь на вершине дерева человек при падении разбивался на смерть, или же оставшись полуживым, его КОЛБАСЬЕВ закидывал в яму.

Таких невинных жертв на территории лагеря похоронено большое количество.

Кроме КОЛБАСЬЕВА, таким же активным участником и пособником немцев в проведении пыток, избиений и убийств советских граждан в лагере являлся и я.

ВОПРОС: - Расскажите подробно о вашем личном участии в пытках, расстрелах и избиениях советских граждан, содержащихся в Сырецком концлагере ?

ОТВЕТ : - Я активно принимал участие в расстрелах, повешениях и убийствах советских граждан, содержащихся в концлагере, а также в пытках и избиениях их.

Я лично избил восемь советских граждан, которых потом полуживыми закопал в яму за то, что они будучи больными не смогли работать.

ВОПРОС: - Что вам еще известно о злодеяниях немецко-фашистских разбойников, творимых ими над нашими гражданами в гор.Киеве ?

ОТВЕТ: - В марте месяце 1943 года во время наступления Красной Армии на гор.Харьков, в Сырецкий лагерь было доставлено более 500 человек советских граждан на 6-ти автомашинах по 85 человек на каждой, которых немцы расстреляли в Бабьем Яру. Одежду мы забрали себе, кое что из одежды, по разрешению коменданта лагеря - ма'ора РАДОМСКОГО, дали и мне за мою работу на немцев.

Значительная часть расстрелянных людей были коммунисты и комсомольцы и советский актив.

ВОПРОС: - Назовите всех известных вам лиц, которые были связаны предательской деятельностью с немцами и участвовавших в убийствах и истязаниях советских граждан ?

ОТВЕТ: - Помимо КОЛБАСЬЕВА Василия в убийствах и пытках советских граждан, принимал активное участие соратник лагеря КОВРАД Виктор, который в настоящее время скрывается где-то в гор.Киеве.

ВОПРОС: - Укажите подробно в каких местах закопаны зверски замученные советские граждане, в убийстве которых вы также принимали участие ?

28

41

10.-

ОТВЕТ : - Все убитые немцами и мною советские граждане похоронены в Бабьем Яру, а часть из них закопана на территории лагеря.

Если понадобится, то я могу указать место.

Протокол со слов моих записан правильно, мною прочитан, в чем и подписываюсь -

ЫСТРОВ

Верно:

Зам. Нач. ОПЕРАТИВНОГО ОТДЕЛА МВД СССР
Майор Государственной безопасности

Handwritten signature
/КАГАНОВИЧ/

З протоколу допиту колишнього в'язня Сирецького концтабору Давидова Володимира Юрійовича про масові спалювання трупів у Бабиному Яру, 9 листопада 1943 р., м. Київ. (З фондів ЦДАВО України, ф. 4620, оп. 3, спр. 233, арк. 28)

21

13

К о п и я

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА

Гор. Киев, 9 ноября. Я, начальник отделения НКГБ УССР - майор государственной безопасности ЛАВРЕНКО, допросил в качестве свидетеля ДАВИДОВА Владимира Юрьевича -

1915 года рождения, уроженца г. Киева, по национальности еврея, гр-на СССР, по социальному происхождению из семьи служащего, б/п., образование среднее, женатого, не судимого, в Красной Армии служил с 25 июня по 23 сентября 1941 г.

В марте м-ца был арестован гестапо и содержался в Сирецком концентрационном лагере, откуда 29 сентября бежал.

До оккупации работал начальником отделения труда Волгостроя ГУЛАГа, проживает в г. Киеве, ул. Тургеневская № 47, кв. 12.

Об уголовной ответственности по ст. 89 УК УССР, за дачу ложных показаний предупрежден.

ВОПРОС: О чем Вы хотели заявить органам НКГБ УССР?

ОТВЕТ: Мне известно о расправе немцев над еврейским населением г. Киева и об этом я хочу рассказать

ВОПРОС: Расскажите, что Вам известно о зверствах, совершенных немецко-фашистскими оккупантами?

ОТВЕТ: В средних числах марта м-ца 1943 г. я был на улице задержан и меня доставили в управление полиции по ул. Короленко д. №-15.

Когда меня привели на ул. Короленко №-15, меня начали избивать, выбили мне зуб. Следователь, который меня допрашивал, меня не избивал, а сказал, что если окажется, что я не виноват, то меня выпустят.

Отвели меня в камеру, где сидело человек 40. Там были, в основном, уголовники, бездокументники, другие, как подозрительные в партизанской деятельности, некоторые, как работники НКВД.

Давидов

/на обор./

Он заставлял этих людей снимать брики, был там прист такой стул высокого размера, там ставилось два человека - бригад и каждый из них плеткой отсчитывал количество ударов, назначенн РАДОМСКИМ, или его заместителем.

Бывали случаи, когда сами бригадиры, а иногда и немцы, сами добивали тех людей, которые, по мнению РАДОМСКОГО, плохо работали. Это в большей части случалось с евреями. Они заставляли заключенных евреев взлезать на дерево, затем его под- пиливали, дерево рушилось и люди убивались на смерть, или калечи

Бывали случаи, когда многие пытались удрать из лагер Многие заключенные работали в городе, им было легче удрать.

Когда бывали случаи бегства, то после этого РАДОМ- СКИЙ собирал всех заключенных, проходил по строю, отбирал че- ловек 25, выводил их из строя и перед нами на глазах они рас- стреливались.

Бывали случаи, когда расстреливались люди за то, что они сорвали яблоко или помидор. Таких случаев было 3-4.

Во избежание болезней со стороны заключенных, была создана отдельная специальная землянка, куда забирали этих боль- ных. Никакой помощи им не оказывали, а просто перед всеми на глазах этих больных расстреливали и этим самым запугивали за- ключенных, чтобы они не болели.

За все время моего пребывания в лагере был один случай, когда никого из нас не наказали за побег пяти шоферов, которые чинили машину и когда она была вполне готова, они се- ли в машину ее испытывать и через центральные ворота уехали.

Недалеко от нашего лагеря, в 100 метрах/примерно/ находился "Бабий Яр", в котором в 1941 году были произведены массовые расстрелы евреев и расстрел командиров Красной Армии. А уже в последнее время периодически из гестапо привозились туда различные люди, которые также там расстреливались.

Находясь недалеко от "Бабьего Яра", мы очень час- то видели, когда под"езжала машина "Черный ворон", в основном, машина всегда приезжала в субботу, а в последнее время и во вторник.

Из этой машины выводили голых людей, также слышны были выстрелы. Вместе с машиной "Черный ворон" приезжала и легковая машина. Расстрелы людей производили "фольксдойчи".

Мне известно, что расстрелом людей занимался "фольксдойтч" из тех причин, что они приходили к нам в ла- герь за лопатами.

Шофером на машине "Черный ворон" был офицер "СС", который носил два кубика, он работал на этой машине на протя- жении двух лет.

Давид

25
15
5.

Таким образом, всем заключенным стало известно, что в "Бабьем Яру" производились расстрелы.

18 августа, во время утренней проверки, из нас, заключенных, отобрали 100 человек, в число которых попал и я.

В основном, были отобраны евреи, которые подозревались в партийной принадлежности и ни в чем неповинные старики.

Когда отсчитали 100 человек, то нас всех принял конвой "СС" и повели нас в "Бабий Яр".

Мы все считали, что нас ведут на расстрел в "Бабий Яр", но когда мы прибыли туда, то часа через полтора нас всех назначили по группам по 5 человек и стали уводить куда-то.

Когда дошла уже до меня очередь, то я увидел, что все мои товарищи, которые были уведены, не расстреляны, а все они сидят закованы в кандалы.

Таким образом, нас всех заковали, т.е. все 100 человек, в том числе и меня и поместили нас в т.н. землянки.

Вся охрана "Бабьего Яра" состояла, исключительно, из младших и средних офицеров "СС".

Впоследствии мы узнали, что то мероприятие, которое будет проводиться, держится в строжайшей тайне, никому из граждан, на протяжении километра, нельзя было подходить к "Бабьему Яру", затем там были маскировочные щиты. Также из разговоров немцев мне стало известно, что по приказу Гитлера эта работа должна была быть засекречена и никто, кроме вышеуказанных людей, об этом не должен знать.

Вначале мы не знали, какую именно работу мы будем делать, но по ходу раскопок, которые мы начали производить, мы поняли, что будут откапываться трупы, расстрелянные в 1941 году.

Через несколько дней, в процессе раскопок, в то время мы уже были закованы, перед нашими глазами мы увидели жуткую картину, мы увидели, а также услышали вонь разложившихся трупов.

Нас заставляли работать очень быстро, даже не давали разогнуться.

Трупов в этом яру были десятки тысяч, было около 2-х больших яров, где было, примерно, около 50.000 трупов евреев, затем на "Бабьем Яру", на протяжении полукилометра, была яма расстрелянных, вернее, противотанковых ров, там были убитые командиры Красной Армии, вернее - комсостав. Можно было это видеть по знакам различия, шпалам.

Давид

/на обор./

Протокол допиту Горбачевої Надії Трофимівни про знущання окупантів над радянськими військовополоненими та знищення населення в Бабиному Яру, 28 листопада 1943 р., м. Київ. (З фондів ЦДАВО України, ф. 4620, оп. 3, спр. 243-б, арк. 20)

18
X
ПРОТОКОЛ ДОПРОСА.

Город Киев. 1943 года ноября месяца 28 дня, я, сотрудник Следственного отдела УНКГБ по Киевской области - ВАСИЛЬЕВ, допросил в качестве свидетеля:

ГОРБАЧЕВУ Надежду Трофимовну, 1916 года рождения, уроженку с. Линды, Монастырищенского района, Смоленской области, русскую, члена ВЛКСМ, малограмотную, со слов не судимую, проживающую в г. Киеве, ул. Тираспольская, 55, кв. 2.

С содержанием ст. 89 УК УССР ознакомлена.

Горбачева
ВОПРОС: Где Вы проживали в период временной оккупации г. Киева немецко-фашистскими войсками?

ОТВЕТ: В период временной оккупации г. Киева я проживала в Киеве по ул. Тираспольской, д. № 55, кв. 2. Мое местожительство находится недалеко от места, называемого Бабьим Яром.

ВОПРОС: Расскажите что Вам известно о зверствах немецко-фашистских оккупантов, чинимых ими в г. Киеве?

ОТВЕТ: 22 сентября 1941 г. я лично видела, как втечение целого дня в Бабий яр проследовало около 40 грузовых автомашин, которые были переполнены еврейским населением - мужчинами, женщинами, и детьми, причем, некоторые женщины держали на руках грудных детей.

Я и еще несколько женщин, проживающих вблизи Бабьего яра, незаметно для немецкой охраны, приблизились к месту, где останавливались автомашины и сгружались привезенные на них люди. Мы увидели, что в метрах 15 от начала Бабьего Яра немцы заставляли раздеваться привезенных ими евреев и приказывали им бежать вдоль яра, расстреливая бежавших из автоматов и пулеметов.

Я лично видела, как немцы бросали грудных детей в овраг. В овраге находились не только расстреляные, но и раненные, а также живые дети. Все-же немцы производили закапывание оврага, причем было заметно как небольшой слой земли шевелится от движения живых людей.

Многие люди, предчувствуя свою гибель, падали в обморок, рвали на себе одежду и волосы, падали к ногам немецких солдат, но в ответ получали от них удары палками.

Горбачева

Расстрелы евреев продолжались в течение нескольких дней.

Мне приходилось бывать возле Сырецкого лагеря военнопленных. Я видела, что пленные бойцы и командиры Красной Армии были раздеты и разбуты, многие были скриваны цепями по несколько человек вместе на определенном расстоянии друг от друга, таким образом, чтобы они и ли возможность работать.

Зимой 1942 г., не помню точно в каком месяце к Бабьему Яру немецкие солдаты привели 65 пленных краснофлотцев. Руки и ноги у них были скованы цепями так что они с трудом могли передвигаться.

Пленных гнали совершенно раздетыми и босыми в снег в большой мороз.

Местные жители бросали в колонну пленных их сапоги, но пленные отказывались их брать, я помню один из них сказал: "Погибнем за Родину, за Советский Союз, за Сталина." После этого заявления пленные краснофлотцы начали петь интернационал, за что немецкие солдаты стали их избивать палками. Отсюда, что это были моряки, можно было узнать по морским фуражкам.

Приведенные в Бабий Яр краснофлотцы были расстреляны немцами.

В концлагере на Сырце немцами была устроена печь, изготовленная для сжигания живых партизан, коммунистов и лиц советского актива.

Я неоднократно у себя на квартире слышала крики людей, которых сжигали в печи и мне было видно из моей квартиры, как толкали живых людей в разожженную печь.

Весной 1943 г. я видела как в Бабий Яр немцы привезли 4 грузовых машины людей из мирного населения. Эти люди, по словам местных жителей, были привезены с места, где немцами был пойман партизан. Привезенных немцы сожгли в печи.

Перед тем, как подвергнуть привезенных сжиганию, немцы раздели их и только после того стали силой толкать в печь.

Я наблюдала случай когда одна женщина, проходя мимо концлагеря, расположенного на Сырце, бросила через ограду кусок хлеба военнопленному, за это немецкие часовые расстреляли женщину на месте.

Летом 1943 г., во время рубки леса, я видела как одного заключенного немцы заставили залезть на дерево которое подпиливали другие заключенные, дерево упало и заключенный убится.

Торбанов

В тот-же период я наблюдала, как заключенных из Сырецкого концлагеря немцы заставляли делать "жив.зарядку"-ползти на животе со связанными руками за спину на расстояние около 200 метров, если подвергавшийся такому мучению поднимался, то его за это немцы избивали палками.

В этом-же Сырецком лагере я видела, как "провинившегося" заключенного немцы заставляли ложиться на живот со связанными руками за спину и натравляли на него собак. Собаки рвали заключенного, но он не должен был сопротивляться, в противном случае его избивали палкой. В случае, если заключенный терял сознание и не мог подняться, то других заключенных заставляли закапывать живым.

Протокол с моих слов записан верно, мне прочитан, в чем и расписываюсь.

Горбачева ГОРБАЧЕВА.

ДОПРОСИЛ: СОТРУДНИК СЛЕДСТВЕННОГО ОТДЕЛА УНКГБ
ПО КИЕВСКОЙ ОБЛАСТИ -
/ВАСИЛЬЕВ/

*Собственно рукописно подпись свидетеля
Горбачевой Надежды Трофимовны, губерния*

*Зам. начальника отдела УНКГБ по
Киевской области
майор государственной*

Васильев (С.Ф.Васильев)

*28/XI/1943.
г. Киев*